

מנובנדגאן לארץ המובטחת

נובנדגאן, כפר קטן בלב איראן, היה בית לקהילה יהודית קטנה ומגובשת. החיים בכפר התנהלו בקצב שקט ופשוט, הרחק מההמולה של הערים הגדולות. המשפחות היהודיות בנובנדגאן היו חלק בלתי נפרד מהכפר במשך דורות רבים, ושמרו על אורח חיים מסורתי ומלוכד.

בבוקר, האוויר היה צלול וריח האדמה היה חזק. היהודים בנובנדגאן עסקו במסחר זעיר, בעבודות חקלאיות ובמלאכות יד שהועברו מדור לדור. החנויות הקטנות בכפר שירתו את כל תושביו, יהודים ומוסלמים כאחד, ובית הכנסת המקומי היה נקודת המפגש המרכזית של הקהילה היהודית.

הקהילה הקטנה בנובנדגאן הייתה ידועה בחום שלה ובקשרים ההדוקים בין המשפחות. אנשים הכירו זה את זה בשמות פרטיים, הילדים גדלו יחד, והחגים היהודיים נחגגו בשמחה גדולה ובצניעות. השבת הייתה הזמן שבו כולם נחים ממלאכתם, מתכנסים בבית הכנסת ומתפללים יחד. בהבדל מבתי הכנסת המפוארים של הערים הגדולות, בית הכנסת של נובנדגאן היה צנוע, אך מלא בנשמה ובמסורת עתיקה.

אבי, אברהם, ואמי, שרה, היו חלק מאותן משפחות יהודיות שחיו בכפר במשך דורות. החיים של כולנו היו שזורים בקצב הטבע –

ארבע העונות, החגים היהודיים והמסורות שעברו מאב לבן. יהדות איראן הייתה עתיקה ועמוקה, עם שורשים שהגיעו עד גלות בבל. הקהילה שלנו הייתה דתית, אבל לא הפגינה זאת בצורה חיצונית. לא היו הרבה חפצי יודאיקה נוצצים, אבל היו לנו חיי קהילה עשירים: תפילות בבית כנסת קטן, חגים שנחגגו יחד, ותחושת אחדות ששמרה עלינו. בתוך כל זה, יש לזכור שהיינו מיעוט בתוך רוב מוסלמי, וזה דרש מאיתנו לחיות בצניעות ובכבוד מול השכנים.

אבי, אברהם, היה ראש הקהילה, אדם מכובד, אבל צנוע, אשר תמיד חשב על טובת הכלל. הוא היה הגשר בין היהודים לבין השלטונות המקומיים. כשמישהו מהקהילה היה זקוק לעזרה מול השלטונות – אם זה היה צריך לשלם שוחד כדי להשתחרר מחובת גיוס לצבא האיראני, או כל עניין ביורוקרטי אחר – היו פונים אליו. הוא הכיר את המערכת, ידע איך לדבר עם האנשים הנכונים, ובזכותו הקהילה שלנו הצליחה לשמור על עצמה ולהתנהל בשקט.

אמי, שרה, כמו כל נשות הקהילה, הייתה עקרת בית. היא דאגה לכל מה שקשור לבית – הבישולים, הניקיונות, הטיפול בחצר. החיים שלה היו בתוך הבית, וזה היה העולם שלה. היא הייתה אמא מסורה, והחום שלה מילא את הבית. אבי כנראה גם עסק במסחר, למרות שאני כילד לא תמיד הבנתי בדיוק מה הוא עושה. הוא היה יוצא מהבית, פוגש אנשים, מטפל בעניינים – אבל עכורי, הוא תמיד היה קודם כל הדמות שהחזיקה את הקהילה הזו ביחד.

בעיירה, הרחובות היו צרים, הבתים בנויים מטיט, והחיים היו פשוטים. הבאר המקומית, השוק הקטן שבו סחרו בעיקר בתוצרת חקלאית, ולעיתים בדים וכלי עבודה – כל אלו היו חלק מהשגרה. הגברים היהודים עסקו במסחר, ואנחנו הילדים היינו רצים יחפים בין הבתים, משחקים ומגלים את העולם דרך עינינו הצעירות.

אמי ילדה עשרה ילדים, אבל רק שלושה שרדו. אחי הבכור, ח'ליל – או אבינועם כפי שקראו לו בישראל, אחי האמצעי אמנון – או שוקראללה בשמו הפרסי, ואני, עזרא, הבן הצעיר. לאבי הייתה אישה ראשונה שנפטרה לפני שנולדתי, ולה היה בן אחד בשם רחמן. הוא עזב את הבית כשהיה צעיר כדי להתפרנס בעיר הגדולה, עבדאן, שהייתה מאות קילומטרים מהכפר.

זיכרונות הילדות הראשונים שלי קשורים לבית הגדול שלנו, שהיה מוקף חומה ושימש למשפחה המורחבת. אני זוכר את האווירה הביתית, את השבתות שבהן כבר ביום שישי בצהריים התחילו להריח את החמין שהתבשל לאט, ואת התפילות שאבי היה קורא בקול שקט אך יציב.

זיכרון אחד שנחקק בי במיוחד קשור לשדות הפרג. הייתי בן שלוש, והלכתי עם אבא לשדות שהיו שייכים למקומיים מוסלמים. הם גידלו שם פרג להפקת אופיום. אני זוכר בבירור איך עמדת, קטן כל-כך, וצפיתי באנשים חורצים חריצים עדינים בפרגים הכשלים. מתוך החריצים ניגר לאט נוזל סמיך ולבן – האופיום הגולמי.

הטיפות האלו, כמו דמעות קטנות, נשרו אל האדמה. לא הבנתי אז מה אני רואה, אבל המראה הזה נשאר איתי לתמיד. זה היה שילוב של טבע פראי, מעשה אדם, וסקרנות תמימה של ילדות.

סיפור נוסף שאני זוכר מאותה תקופה היה על בחורה יהודייה אחת בכפר שהחליטה להתאסלם למען אהבתה לבחור מוסלמי. היא הייתה היחידה שנשארה בכפר אחרי שכל היהודים עלו לארץ. הסיפור הזה היה יוצא דופן, כמעט אנקדוטה שכולם לחשו עליה. זה היה משהו חריג מאוד באותה תקופה – הקהילה שלנו הייתה מלוכדת, והבחירה שלה לצאת מהמעגל הזה הייתה משהו שזעזע את כולם. באיזשהו מקום, זה גם סימל את השינויים שהתחילו לחלחל אל תוך החיים המסורתיים שלנו.

למעשה, החיים שלנו בעיירה נובדניגאן היו שלווים. היינו מנותקים כמעט לגמרי מהעולם החיצון. לא ידענו הרבה על מה שקורה מחוץ לגבולות הכפר. אפילו על מלחמת העולם השנייה שמענו רק מעט, וגם על המאורעות בארץ ישראל כמעט ולא שמענו. החלום להגיע לארץ ישראל תמיד ליווה אותנו, אבל מעבר לזה חיינו בפשטות, מוקפים בטבע ובמשפחה.

במהלך שנות הארבעים, החלו רוחות הציונות לנשב גם בנוכדגאן. הידיעות על הקמת מדינת ישראל ב-1948 הציתו את הדמיון והלבבות. המשפחות היהודיות בכפר, כמו משפחות רבות באיראן, החלו לשקול בכובד ראש את האפשרות לעלות לארץ ישראל. זו לא

הייתה החלטה קלה – החיים בנובנדגאן היו פשוטים, אך יציבים וטובים, לעזוב אותם היה כמו לעזוב חלק מנשמתם.

למרות זאת, האמונה הציונית והחלום לחיות במדינה יהודית משלהם גברו על החששות. המשפחה שלי, יחד עם כמעט כל קהילת יהודי נובנדגאן, החליטה לעשות את הצעד האמיץ ולעזוב את הכפר הקטן והאהוב. זו הייתה תחילתה של דרך ארוכה, דרך שהתחילה בבתיים הבנויים מלבני בוץ, בשבילים המאובקים של הכפר, והובילה אל הלא נודע – אל הארץ המובטחת.

בנובמבר 1951 כשהייתי בן עשר עזבנו את פרס. עלינו לארץ מתוך אמונה ציונית עמוקה, לא מתוך בריחה או כורח. הקהילה כולה, כמעט כל מאה המשפחות היהודיות שחיו בכפר, החליטו לעלות יחד לעלות לארץ ישראל. היתה זו משותפת, מלאה בתחושת שליחות.

שרה, אמא של עזרא וילדיה. מימין - אמנון, משמאל - עזרא
ואבינועם, 1950.